

Tea-Tereza Vidović Schreiber
Odsjek za rani i predškolski odgoj
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
RH-21 000 Split, Poljička cesta 35
tea.vidovic@ffst.hr

EVELINA RUDAN, *VILE S UČKE (ŽANR, KONTEKST, IZVEDBA I NADNARAVNA BIĆA
PREDAJA)*, HRVATSKA SVEUČILIŠNA NAKLADA, ZAGREB, 2016.

Pjesnikinja, znanstvenica i docentica na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, Evelina Rudan, objavila je iznimno vrijednu folklorističku studiju *Vile s Učke*. Naslov i podnaslov knjige, *Žanr, kontekst, izvedba i nadnaravna bića predaja*, sugeriraju da je riječ o predaji kao vrsti usmenih priča koja ima specifično žanrovsko određenje, što uključuje i njezina nadnaravna bića, i demonološka i mitska. U knjizi je donesena iznimno bogata rukopisna zbirka, a ona svjedoči da su i danas ta kazivanja živa, tj. imaju kontekst koji ih podržava te im osigurava društvenu, situacijsku i individualnu važnost.

Narativna plodnost *demonoloških/mitskih/mitoloških* predaja, svjesno ograničena na različite krajeve Istre, otvara niz novih analiza i interpretacija u preciziranju žanrovskih karakteristika predaja i u novim kazivačkim situacijama. Na sebi svojstven način, pomalo prozaičan, autorica u *Predgovoru* knjige odgovara na pitanja radi čega neki protagonisti usmenih predaja oformljuju nove inačice priča, a drugi jedva preživljavaju te zašto o jednim postoji niz tematski vrlo raznolikih priča, a u drugima je siromašan. Predaja, žanr od kojeg pomalo zaziru i kazivači i recipijenti, ovdje je prikazana kao važna antropološka kategorija koja osigurava različite funkcije, od upozoravanja na opasnost, prenošenja znanja, komunikacijskoga i kulturnog pamćenja do estetske potrebe za dobro oblikovanim tekstom.

U *Uvodu* knjige Evelina Rudan ističe da se temeljna građa za njezin istraživački rad sastoji od 43 rukopisne zbirke (i njima pripadajuće audiozapise), koje je polustrukturiranim ili slobodnim intervjuima provodila u Istri u razdoblju od 2000. do 2003. godine. Rezultat tog istraživanja donesen je u knjizi *Vile s Učke* koja je osmišljena tako da nakon prikaza dosadašnjih teorijskih spoznaja, Evelina Rudan ponudi precizniji i temeljitiji opis žanrovskih karakteristika predaja, posebno u vidu ustanovljivanja gradbenih elemenata predaje na razini distributivnih podataka te formula vjerodostojnosti, koje su definirane kao oni dijelovi teksta u kojima se recipijentima jamči istinitost ispričanog događaja.

U drugom poglavlju (*Žanrovske karakteristike demonoloških predaja*) autorica uočava da se predajama, zbog nedovoljno profiliranoga analitičkog aparata, često pristupalo u komparaciji s bajkama. No, za razliku od bajke, usmene predaje funkcioniraju u sasvim određenoj pojedinačnoj sredini i imaju obilježja lokalnoga na svim razinama. »Dakle, određivanje predaja u odnosu na bajku sporno je i zato što time teorijsko utemeljivanje žanra posredno priznaje barem dijelom i izostanak metoda za samostalno proučavanje predaja« (Rudan 2016: 20).

Već davne 1969. godine Carl Wilhelm von Sydow utvrdio je tročlanu podjelu načina iskazivanja predaje na kronikat, memorat i fabulat i na temelju te raščlambe autorica zaključuje da su tekstovi njezina terenskog istraživanja potvrdili veću brojnost memorata. Na temelju druge vrste podjela predaje koja se odnosi na razlikovanje njezine tematske razine, ali i na razlikovanje inicijatora nastanaka predaje, dijeli ih na demonološke/mitske/mitološke, povijesne i etiološke. Također, iznosi gradbene elemente demonoloških predaja na razini formula vjerodostojnosti koje su definirane kao oni dijelovi teksta predaje u kojima se potvrđuje ispričan događaj, pa se dijele na lokacijske (mjesne/prostorne), datacijske, svjedočke i kazivačke.

U trećem poglavlju (*Kontekst predaja*) autorica pojam konteksta pojašnjava na dvjema razinama. Prva je konkretna društvena situacija u kojoj se odvija određena folklorna jedinica, tj. kazivački kontekst, a druga je razina konteksta šira i uključuje podatke o tome kako se prema sustavu iz kojega one izranjaju odnosi zajednica u kojoj predaje žive ili preživljavaju. Stoga takav kontekst uključuje kulturološke, ekonomske, svjetonazorske, političke i ideološke silnice koje formiraju zajednicu.

Četvrto poglavlje (*Kratak pregled dosadašnjih zapisa demonoloških/mitskih predaja u Istri*) prikazuje važnije dosadašnje radove o demonološkim predajama u Istri i njihov kontinuitet. Nadalje, opisuje uvjete istraživanja od 2000. do 2003. koji se odnose na različite istraživačke situacije (od onih kazivača kojima dolazi potpuno nenajavljeno do onih koji je već otprije poznaju; također, trudila se da to budu kazivači različite dobi, različitog obrazovanja i različitih pripovjedačkih vještina). Autentična kazivačka situacija postizala se i tako da kazivači kazuju priču okruženi barem s jednim ili s dvoje sebi uobičajenih recipijenata.

Peto je poglavlje (*Nadnaravna bića, bića s nadnaravnim sposobnostima i nadnaravne pojave*) prikaz, analiza i interpretacija različitih tematskih skupina s nadnaravnim protagonistima u kontekstu njihove narativne plodnosti. Pokazalo se da visok stupanj narativne plodnosti imaju likovi poput *krsnika, štriga i štriguna, mora, teme s vraćanjem mrtvih*, dok manju narativnu plodnost pokazuju likovi poput *orka/mraka, vukodlaka i vila*. Predaje o *kljuki* dobit će u ovoj knjizi interpretacijsku pozornost, a kljuka u Istri pokriva značenje nemogućnosti spolnog odnosa u braku izazvane postupcima s nadnaravnim učincima. Te se predaje razlikuju od ostalih predaja jer onaj koji izazivajući postupak čini, čini ga s punom sviješću o posljedici, dakle namjerno.

U šestom poglavlju (*Sekundarne demonološke predaje*) autorica upozorava kako je narativna plodnost sekundarnih demonoloških predaja sigurno veća nego što je istraživanje pokazalo, zbog toga kazivači te priče pripovijedaju spontano, bez posebno usmjerenih pitanja. Prema žanrovskoj klasifikaciji mogu se odrediti kao šale, anegdote ili povijesne predaje, no njihova šaljivost proizlazi iz toga što se izvevjere elementi predaja demonološke tematike.

U *Zaključku* Rudan upućuje na to kako je potrebno provesti daljnje istraživanje iz kojeg bi se vidjelo na koji način demonološke predaje ulaze u književna djela te u kojoj mjeri 'trend' i 'brend' nadnaravnih bića na međunarodnoj kulturološkoj sceni utječu na njihovu znanstvenu intrigantnost kao i publicističku propulzivnost i popularnost.

U posljednjem poglavlju u knjizi (*Tekstovi*) donesene predaje organizirane su u skupine prema tematizaciji određenoga nadnaravnog protagonista ili protagonista

s nadnaravnim pojavama. S obzirom na to da se na gotovo 198 stranica ove knjige nalaze svi prikupljeni tekstovi, vidljivo je da je riječ o iznimno bogatom korpusu. Predaje su birane tako da budu dobri reprezentanti cjelokupne zapisane građe i to u istim omjerima prema narativnoj plodnosti, vještini pripovijedanja te prema zastupljenosti oblika.

Neupitno je da je knjiga vrijedan doprinos očuvanju hrvatske usmenoknjiževne tradicije te je ovogodišnjju nagradu Filozofskog fakulteta u Zagrebu potpuno zaslužila. Također, odabir demonološke predaje kao usmenoprozne vrste nije slučajna jer autorica pronalazi nove analitičke alate u određivanju žanra predaje (općenito), što je između ostalog i kontekst, osobito pripovjedački u suradničkim aktivnostima.

Upadice recipijenata, njihova potpitanja, interpoliranje nove priče iste teme prije nego što je kazivač prethodnu uspio ispričati do kraja, raspravljanje o rodbinskim vezama pojedinih likova i slično prije su pravilo (kao što je to u ostalom vidljivo o žanrovskim osobinama predaja) nego izuzetak u pričanju predaja.

U takvim situacijama recipijenti postaju sukazivači i dodavanjem razrješenja i postavljanjem pitanja, ali i dovršavanjima ili supripovijedanjem započete predaje ili kako je već navedeno, interpoliranjem druge predaje (Rudan 2016: 122).

Dakle, knjiga je stvarana u marljivom i strpljivom skupljačkom radu kojem je prethodilo dobro poznavanje folklorističke, filološke, antropološke, usmenoknjiževne i kulturnopovijesne teorije. *Vile s Učke* zanimljiva je folkloristička studija s novim znanstvenim uvidima u formiranju žanra predaje te je kao takva korisna u daljnjem istraživačkom radu svih zaljubljenika u tradicijska kazivanja.

I pojedinci i društva pamte sebe kroz priče koje puko trajanje pretvaraju u povijest jer su pred-tekst, pod-tekst ili za-tekst rituala, obreda i spomenika. Priče i objektivnu stvarnost poput kamena, lista i oblaka prevode u kulturu, u predmete i pojave koji dobivaju značenje (Rudan 2016 : 5).